

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 13, Αρ. 2 (2026)

ICODL2025

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

13ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

ISBN: 978-618-5335-28-1

Ανοικτή & Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση:

Οι Δεξιότητες του 21ου Αιώνα & η Πρόκληση της Τεχνητής Νοημοσύνης

ΤΟΜΟΣ 2

5-7/12 2025

ΕΑΠ Πάτρα & Εξ Αποστάσεως

«Η Δύναμη της Σκηνης: Θέατρο του Καταπιεσμένου του Βοal ως Εργαλείο Μετασχηματίζουσας Μάθησης στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Ενηλίκων»

Δήμητρα Βασίλειος Μάρκου, Δέσποινα Λαζαρίδου,
Μαρία Ελευθερία Γαλάνη

doi: [10.12681/icodl.8650](https://doi.org/10.12681/icodl.8650)

Copyright © 2026, Δήμητρα Βασίλειος Μάρκου, Δέσποινα Λαζαρίδου,
Μαρία Ελευθερία Γαλάνη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

**Το Θέατρο του Καταπιεσμένου του Boal ως εργαλείο Μετασχηματίζουσας
Μάθησης στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Ενηλίκων**

**The Power of the Stage: Boal's Theatre of the Oppressed as a Tool for
Transformative Learning in Adult Distance Education**

Δρ. Δήμητρα Μάρκου

Ε.Δι.Π.

Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής

Εκπαίδευσης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

Θεσσαλονίκης

Μέλος ΣΕΠ

Ε.Α.Π.

dimitramarkou@eled.auth.gr

Δρ Λαζάρου Δέσποινα

Βιολόγος - Εκπαιδευτικός

Β/θμιας Εκπαίδευσης

lazaroud@yahoo.com

Δρ Γαλάνη Μαρία –

Ελευθερία

Ε.Δι.Π.

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης &

Διεθνών Σχέσεων

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

megalani@go.uop.gr

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη διερευνά τον ρόλο της τέχνης στην εκπαίδευση, με έμφαση στην εκπαίδευση ενηλίκων και στην αξιοποίηση του Θεάτρου του Καταπιεσμένου του Augusto Boal. Η τέχνη, πέρα από την αισθητική διάσταση, λειτουργεί ως μέσο έκφρασης, κοινωνικής επικοινωνίας και προσωπικής και κοινωνικής μεταμόρφωσης. Μέσα από θεωρητική επισκόπηση και μεθοδολογική πρόταση, παρουσιάζονται τρόποι εφαρμογής καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων για την ενίσχυση της κριτικής σκέψης, της συνεργασίας και της κοινωνικής δράσης των εκπαιδευομένων στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

Λέξεις-κλειδιά:

τέχνη, εκπαίδευση ενηλίκων, Θέατρο του Καταπιεσμένου, Μετασχηματίζουσα μάθηση, Boal, εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Abstract

This study explores the role of art in education, with an emphasis on adult education and the use of Augusto Boal's Theatre of the Oppressed. Beyond its aesthetic dimension, art functions as a means of expression, social communication, and both

personal and social transformation. Through a theoretical review and methodological proposal, ways of applying artistic activities are presented to enhance learners' critical thinking, collaboration, and social action within the context of distance education.

Keywords

art, adult education, Theatre of the Oppressed, Transformative Learning, Boal, distance learning

Εισαγωγή

Η τέχνη αποτελεί έναν από τους βασικούς τρόπους με τους οποίους ο άνθρωπος ερμηνεύει, αναπαριστά και μετασχηματίζει την πραγματικότητα. Δεν περιορίζεται στην αισθητική απόλαυση, αλλά συνδέεται με τη νοηματοδότηση της εμπειρίας, την κατανόηση κοινωνικών φαινομένων και την καλλιέργεια του κριτικού στοχασμού (Κόκκος, 2009). Η εκπαιδευτική διαδικασία, όταν εμπλουτίζεται με καλλιτεχνικές πρακτικές, αποκτά βιωματικό χαρακτήρα, ενισχύει την ενεργό συμμετοχή, την αλληλεπίδραση και την αυτονομία των εκπαιδευομένων.

Στην εκπαίδευση ενηλίκων, η συμβολή της τέχνης είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς σχετίζεται με τις εμπειρίες ζωής και τις ανάγκες των συμμετεχόντων. Η αισθητική εμπειρία λειτουργεί ως αφετηρία για την αμφισβήτηση κατεστημένων παραδοχών, τον κριτικό διάλογο και τον μετασχηματισμό αντιλήψεων (Mezirow, 2007). Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το Θέατρο του Καταπιεσμένου του Augusto Boal, το οποίο αξιοποιείται ως παιδαγωγικό εργαλείο με στόχο την κοινωνική αλλαγή.

Θεωρητικό Πλαίσιο

Ο Ρόλος της Τέχνης στην Εκπαίδευση

Η τέχνη έχει αναγνωριστεί διεθνώς ως καθοριστικό εργαλείο μάθησης και διαμόρφωσης γνώσης, διότι συνδέει τη θεωρητική γνώση με τη βιωματική εμπειρία των μαθητών. Ο Dewey (1938) υπογράμμισε ότι η εκπαίδευση δεν μπορεί να περιορίζεται στην αποστήθιση πληροφοριών, αλλά η γνώση κατακτάται μέσα από τη δράση και τη συμμετοχή του ατόμου σε αυθεντικές εμπειρίες μάθησης («learning by doing»). Η τέχνη, με την ποικιλία των μορφών της – οπτική, μουσική, θεατρική, λογοτεχνική – λειτουργεί ως πλαίσιο μέσα στο οποίο οι μαθητευόμενοι μπορούν να

βιώσουν, να πειραματιστούν και να ανακαλύψουν τη γνώση με ενεργητικό τρόπο (Eisner, 2002; Dewey, 1938).

Ο Bruner (1966) αναδεικνύει τη σημασία της προσωπικής διερεύνησης και του πειραματισμού, τονίζοντας ότι η μάθηση ενισχύεται όταν οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία ανακάλυψης και επίλυσης προβλημάτων. Οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες δημιουργούν πλαίσια στα οποία οι μαθητευόμενοι μπορούν να αλληλεπιδράσουν με έννοιες και καταστάσεις μέσω δημιουργικών μορφών έκφρασης, προάγοντας την αυτενέργεια και την κριτική σκέψη (Bruner, 1966; Eisner, 2002).

Παράλληλα, ο Vygotsky (1978) τόνισε ότι η μάθηση είναι κοινωνική διαδικασία και αναπτύσσεται μέσω της αλληλεπίδρασης με άλλους. Οι καλλιτεχνικές πρακτικές, όπως η συνεργατική δημιουργία έργων ή η συμμετοχή σε θεατρικές σκηνές, παρέχουν πλαίσιο για κοινωνική αλληλεπίδραση, όπου οι μαθητές μαθαίνουν ο ένας από τον άλλο και ενισχύουν την ικανότητά τους να κατανοούν και να επεξεργάζονται διαφορετικές οπτικές γωνίες (Vygotsky, 1978; Φρυδάκη, 2003). Η τέχνη λειτουργεί, λοιπόν, ως μέσο επικοινωνίας και κοινωνικοποίησης, επιτρέποντας στους μαθητές να εκφράζουν συναισθήματα, να μοιράζονται εμπειρίες και να συνδέουν τη μάθηση με το προσωπικό και κοινωνικό τους πλαίσιο.

Επιπλέον, η αισθητική εμπειρία που προσφέρει η τέχνη ενισχύει τη φαντασία, τη δημιουργικότητα και την κριτική ικανότητα των μαθητών (Kokkos, 2009). Μέσα από τη δραστηριότητα και την αναπαράσταση καταστάσεων, οι μαθητές επεξεργάζονται σύνθετες έννοιες και αναπτύσσουν δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, ενώ παράλληλα καλλιεργείται η ικανότητα της μεταγνώσης, δηλαδή η συνειδητή αναστοχαστική ικανότητα επί της ίδιας της διαδικασίας μάθησης (Eisner, 2002; Κασσωτάκης & Φλουρή, 2006).

Συνολικά, η τέχνη στην εκπαίδευση δεν περιορίζεται στην αισθητική απόλαυση ή την προσωπική έκφραση. Αποτελεί πολλαπλό εργαλείο μάθησης, κοινωνικοποίησης και ανάπτυξης κριτικής συνείδησης, που ενσωματώνει το βιωματικό στοιχείο, την προσωπική διερεύνηση και την κοινωνική αλληλεπίδραση, συνδέοντας τη γνώση με τη ζωή και τις εμπειρίες των μαθητών (Dewey, 1938; Bruner, 1966; Vygotsky, 1978; Κόκκος, 2009).

Η τέχνη στην εκπαίδευση ενηλίκων

Η εκπαίδευση ενηλίκων διαφοροποιείται σημαντικά από τη σχολική εκπαίδευση, καθώς οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι φέρουν μαζί τους πλούσια εμπειρία ζωής, προσωπικές αξίες και ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις (Freire, 1970/2005; Mezirow, 2007). Η τέχνη, ως μέσο μάθησης και αυτοέκφρασης, ενσωματώνει αυτές τις εμπειρίες, δημιουργώντας γέφυρα μεταξύ προσωπικού βιώματος και κοινωνικού πλαισίου.

Η αισθητική εμπειρία στην εκπαίδευση ενηλίκων λειτουργεί ως εργαλείο ενεργοποίησης της κριτικής συνείδησης και της αυτοαναστοχαστικής μάθησης. Σύμφωνα με τον Freire (1970/2005), η χρήση έργων τέχνης (π.χ. σκίτσα, φωτογραφίες, θεατρικά δρώμενα) επιτρέπει στους συμμετέχοντες να αποκωδικοποιούν την κοινωνική τους πραγματικότητα, να αναγνωρίζουν τις μορφές καταπίεσης που υφίστανται και να αναπτύσσουν στρατηγικές προσωπικής και συλλογικής δράσης.

Ο Mezirow (2007) επεκτείνει αυτή τη λογική στο πλαίσιο της μετασχηματίζουσας μάθησης, τονίζοντας ότι η τέχνη μπορεί να προκαλέσει «αποπροσανατολιστικά διλήμματα» που οδηγούν σε επανεξέταση παραδοχών και αξιών. Η συμμετοχή σε καλλιτεχνικές δραστηριότητες δίνει την ευκαιρία στους ενήλικους εκπαιδευόμενους να αναστοχαστούν πάνω στις προσωπικές τους πεποιθήσεις, να διερευνήσουν διαφορετικές οπτικές και να αναπτύξουν νέες στρατηγικές συμπεριφοράς σε ασφαλές πλαίσιο.

Παράλληλα, η τέχνη στην εκπαίδευση ενηλίκων λειτουργεί ως εργαλείο κοινωνικοποίησης και ενίσχυσης της συλλογικής δράσης. Μέσω δραστηριοτήτων όπως η θεατρική αναπαράσταση, η δημιουργία εικαστικών έργων ή η συμμετοχή σε μουσικές και χορευτικές δράσεις, οι εκπαιδευόμενοι αναπτύσσουν δεξιότητες συνεργασίας, επικοινωνίας και διαχείρισης διαφορών (Κόκκος, 2009). Η ομαδική εργασία ενθαρρύνει την ανταλλαγή εμπειριών και απόψεων, ενώ παράλληλα προσφέρει ένα πλαίσιο όπου οι συμμετέχοντες μπορούν να επεξεργαστούν συναισθήματα και κοινωνικές ανισότητες, με αποτέλεσμα την ενδυνάμωση και την αίσθηση συλλογικής ευθύνης.

Η χρήση της τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων δεν περιορίζεται στην απλή αισθητική εμπειρία· αντίθετα, αποτελεί μέσο κριτικής ανάλυσης και προσωπικής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τον Bruner (1966), η συμμετοχή σε δημιουργικές δραστηριότητες ενισχύει την αυτενέργεια και την ικανότητα αντιμετώπισης προβληματικών καταστάσεων. Η τέχνη λειτουργεί ως «εργαλείο σκέψης» που ενθαρρύνει την εξερεύνηση και την ανακάλυψη νέων τρόπων κατανόησης και δράσης, στοιχείο καθοριστικό για την εκπαίδευση ενηλίκων.

Επιπλέον, η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι η ενσωμάτωση της τέχνης σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων συνδέεται με θετικά αποτελέσματα στην προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των συμμετεχόντων. Στη Λατινική Αμερική, ο Freire και ο Boal χρησιμοποιούσαν έργα τέχνης και θεατρικά δρώμενα ως εργαλεία ενδυνάμωσης κοινοτήτων, με στόχο την αναγνώριση κοινωνικών προβλημάτων και την ανάπτυξη συλλογικών στρατηγικών αλλαγής (Boal, 1979; Freire, 1970/2005). Στην Ευρώπη, εργαστήρια θεάτρου και δημιουργικής γραφής με πρόσφυγες και μετανάστες έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικά στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης, της αυτοεκτίμησης και της ενεργούς συμμετοχής στην κοινότητα (Παπαστάμου & Κόκκος, 2017).

Συνολικά, η τέχνη στην εκπαίδευση ενηλίκων:

- Ενισχύει την προσωπική και κοινωνική συνειδητοποίηση.
- Προάγει την κριτική σκέψη και τον αυτοαναστοχασμό.
- Υποστηρίζει την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, συνεργασίας και συλλογικής δράσης.
- Λειτουργεί ως μέσο βιωματικής μάθησης, που συνδέει τη γνώση με τις εμπειρίες ζωής των συμμετεχόντων.

Μετασηματίζουσα Μάθηση, Κριτική Παιδαγωγική και Αξιοποίηση της Τέχνης στην Εκπαίδευση Ενηλίκων

Η μετασηματίζουσα μάθηση αποτελεί βασικό θεωρητικό πλαίσιο για την εκπαίδευση ενηλίκων, καθώς επικεντρώνεται στην αλλαγή των νοητικών σχημάτων και των παραδοχών των εκπαιδευόμενων μέσα από κριτικό στοχασμό και βιωματική εμπειρία (Mezirow, 2007; Cranton, 2006). Η διαδικασία αυτή δεν περιορίζεται στη γνώση, αλλά περιλαμβάνει την αναγνώριση των κοινωνικών και πολιτισμικών

συνθηκών που διαμορφώνουν την αντίληψη του ατόμου και ενισχύει την προσωπική και κοινωνική δράση.

Ο Paulo Freire (1970/2005) με τη θεωρία της κριτικής παιδαγωγικής τόνισε ότι η μάθηση πρέπει να συνδέεται με την κοινωνική πραγματικότητα των εκπαιδευόμενων και να τους ενδυναμώνει ώστε να αντιλαμβάνονται και να αμφισβητούν δομές καταπίεσης. Η τέχνη λειτουργεί σε αυτό το πλαίσιο ως εργαλείο αποκωδικοποίησης και διαλόγου, επιτρέποντας στους ενήλικους εκπαιδευόμενους να εκφράσουν εμπειρίες και συναισθήματα, να αναστοχαστούν κριτικά και να μετασχηματίσουν τις αντιλήψεις τους (Freire, 2005; Kokkos, 2009).

Ο Stephen Brookfield (2013) υπογραμμίζει τη σημασία της κριτικής αναστοχαστικής πρακτικής για την ανάπτυξη συνειδητής μάθησης, επισημαίνοντας ότι οι εκπαιδευόμενοι πρέπει να εξετάζουν τις παραδοχές τους μέσα από πολλαπλές προοπτικές, συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών και πολιτισμικών επιρροών. Η αξιοποίηση της τέχνης, όπως το Θέατρο του Καταπιεσμένου του Boal (1979), προσφέρει ένα ασφαλές και δημιουργικό πλαίσιο για κριτικό στοχασμό, καθώς οι συμμετέχοντες πειραματίζονται με νέες στρατηγικές δράσης και αλληλεπίδρασης.

Στην εκπαίδευση ενηλίκων, η συνδυαστική χρήση μετασχηματίζουσας μάθησης, κριτικής παιδαγωγικής και αισθητικής εμπειρίας επιτρέπει στους συμμετέχοντες:

- να αναγνωρίζουν και να αμφισβητούν κοινωνικές ανισότητες (Mezirow, 2007; Freire, 2005),
- να δοκιμάζουν νέους τρόπους αντίδρασης και συμμετοχής (Boal, 1979),
- να αναπτύσσουν αυτοπεποίθηση, συνεργασία και συλλογική δράση (Brookfield, 2013; Kokkos, 2009),
- και να συνδέουν την προσωπική ανάπτυξη με κοινωνικό μετασχηματισμό.

Η αξιοποίηση της τέχνης λειτουργεί ως καταλύτης για ενεργό συμμετοχή και ενσυναίσθηση, ενώ οι θεατρικές μέθοδοι όπως το Θέατρο του Καταπιεσμένου ενσωματώνουν βιωματικά, κοινωνικά και πολιτικά στοιχεία στη μαθησιακή διαδικασία, υποστηρίζοντας τον μετασχηματισμό των ατομικών και συλλογικών παραδοχών (Boal, 1979; Freire, 2005; Brookfield, 2013; Mezirow, 2007; Kokkos, 2009).

Η τέχνη και η αίσθηση κοινότητας στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από τη «συναλλακτική απόσταση» (transactional distance), δηλαδή την ψυχολογική και επικοινωνιακή απόσταση που μπορεί να αναπτυχθεί μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευομένων (Moore & Kearsley, 2012). Οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι, συχνά βιώνοντας τη μάθηση ως μια μοναχική διαδικασία, έχουν αυξημένη ανάγκη για ενδυνάμωση του αισθήματος κοινότητας και για ουσιαστική σύνδεση με την ομάδα.

Σύμφωνα με το μοντέλο της «Κοινότητας Διερεύνησης» (Community of Inquiry), η κοινωνική παρουσία αποτελεί κρίσιμο στοιχείο για την επιτυχημένη εμπειρία μάθησης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση, καθώς επιτρέπει στους συμμετέχοντες να νιώσουν μέλη μιας ενεργής ομάδας που αλληλεπιδρά, συνεργάζεται και δημιουργεί συλλογικά νοήματα (Garrison et al., 1999).

Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιοποίηση της τέχνης και ειδικότερα του Θεάτρου του Καταπιεσμένου μπορεί να λειτουργήσει ως δυναμικός μηχανισμός γεφύρωσης της απόστασης: ο ρόλος του spect-actor, οι βιωματικές παρεμβάσεις και οι συλλογικές δημιουργικές δράσεις συμβάλλουν στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης, της ενσυναίσθησης και της συνεργασίας. Η τέχνη, έτσι, δεν αποτελεί μόνο εργαλείο κριτικού στοχασμού αλλά και μέσο καλλιέργειας κοινωνικής σύνδεσης και ομαδικής ταυτότητας, στοιχεία ιδιαίτερα κρίσιμα στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων.

2.5 Το Θέατρο του Καταπιεσμένου

Το Θέατρο του Καταπιεσμένου (Boal, 1979) μετατρέπει τους θεατές σε «θεατές-ηθοποιούς» (spect-actors), επιτρέποντάς τους να εμπλακούν ενεργά στην αναπαράσταση κοινωνικών καταστάσεων και στην αναζήτηση λύσεων. Οι κύριες τεχνικές περιλαμβάνουν:

- Θέατρο-Φόρουμ
- Θέατρο-Εικόνα
- Αόρατο Θέατρο

Διεθνείς εφαρμογές της μεθόδου περιλαμβάνουν προγράμματα κοινωνικής ένταξης μεταναστών και προσφύγων, εκπαίδευση για ανθρώπινα δικαιώματα και ενδυνάμωση κοινοτήτων (Prentki & Preston, 2009; Παπαστάμου & Κόκκος, 2017).

Κεντρικό ρόλο στο ΘΚ παίζουν τρεις διακριτές, αλλά αλληλένδετες τεχνικές: το Θέατρο Φόρουμ, το Αόρατο Θέατρο και το Θέατρο Εικόνας. Καθεμία από αυτές έχει διαφορετική λειτουργία στο συνολικό πλαίσιο του Boal, αλλά όλες στοχεύουν να μετασχηματίσουν τους παθητικούς θεατές σε ενεργούς «θεατές-ηθοποιούς» που ασχολούνται κριτικά με την πραγματικότητά τους (Boal, 2000).

Και οι τρεις τεχνικές — το Θέατρο-Φόρουμ, το Αόρατο Θέατρο και το Θέατρο Εικόνας — εξυπηρετούν τον κεντρικό στόχο του Boal: να αποδομήσουν τα συστήματα κυριαρχίας και να διευκολύνουν τη συμμετοχική αναστοχασμό και δράση. Ο Boal (2002) υποστηρίζει ότι το θέατρο δεν πρέπει να είναι ένα θέαμα που απλώς διασκεδάζει, αλλά μια “πρόβα για την επανάσταση”. Πιο πρόσφατα, ο Campbell (2024) εξετάζει πώς αυτές οι μέθοδοι συνεχίζουν να προσαρμόζονται σε διάφορα παγκόσμια πλαίσια, από εργαστήρια για νέους σε αστικές περιοχές έως αγροτικό ακτιβισμό, δείχνοντας ότι το Θέατρο των Καταπιεσμένων παραμένει μια “ζωντανή, εξελισσόμενη πρακτική”.

Θέατρο Φόρουμ

Το Θέατρο Φόρουμ είναι ίσως η πιο αναγνωρισμένη μέθοδος στο ρεπερτόριο του ΘΚ. Σε μια παράσταση Φόρουμ, πρώτα παρουσιάζεται μια σύντομη σκηνή που δείχνει μια ανεπίλυτη καταπίεση και στη συνέχεια επαναλαμβάνεται, προσκαλώντας τα μέλη του κοινού να παρέμβουν και να προτείνουν ή να εφαρμόσουν εναλλακτικές ενέργειες για να αμφισβητήσουν την αδικία. Αυτή η διαδραστική διαδικασία βοηθά τα άτομα να «προβαίνουν» για παρέμβαση στον πραγματικό κόσμο (Boal, 2002). Μετατρέπει το θέατρο σε έναν δημοκρατικό χώρο διαλόγου και κριτικής συνείδησης, μια έννοια που δανείζεται από την παιδαγωγική του Paulo Freire (Boal, 2000).

Πρόσφατες έρευνες υπογραμμίζουν τη συνεχιζόμενη σημασία του Θέατρο-Φόρουμ. Οι Kartani et al. (2024) δείχνουν πώς το Θέατρο Φόρουμ λειτουργεί ως μια μορφή “ζωντανού ακτιβισμού” μεταξύ των γυναικών που υφίστανται φυλετικές διακρίσεις και των μεταναστριών στο Ηνωμένο Βασίλειο, βοηθώντας τις να εκφράσουν τις διασταυρούμενες καταπιέσεις που υφίστανται και να δοκιμάσουν στρατηγικές αντίστασης. Η δουλειά τους αποδεικνύει ότι το Θέατρο Φόρουμ παραμένει ένα ισχυρό και προσαρμοστικό εργαλείο για την ενδυνάμωση της κοινότητας. Ομοίως, στον τομέα της εκπαίδευσης STEM, ο Copernicus (2021) εφαρμόζει το Θέατρο

Φόρουμ για να αποκαλύψει και να αμφισβητήσει τις έμφυλες προκαταλήψεις, αποδεικνύοντας ότι η τεχνική έχει πολύτιμη εφαρμογή πέρα από τους παραδοσιακούς χώρους ακτιβισμού.

Θέατρο Εικόνας

Το Θέατρο Εικόνας χρησιμοποιεί το σώμα ως κύριο εκφραστικό εργαλείο. Οι συμμετέχοντες δημιουργούν φυσικές «γλυπτικές» ή tableaux που απεικονίζουν την καταπίεση ή τις πολύπλοκες κοινωνικές δυναμικές χωρίς λόγια. Αυτές οι εικόνες στη συνέχεια αναλύονται και μετασχηματίζονται για να εξερευνήσουν διαφορετικές προοπτικές ή πιθανές οδούς προς την απελευθέρωση (Boal, 2002).

Ο Grant (2017) τονίζει ότι το Θέατρο Εικόνας καλλιεργεί την «εικονογραφία» — την ικανότητα να διαβάζεις και να ερμηνεύεις την ενσωματωμένη σημασία. Σε περιβάλλοντα μετά από συγκρούσεις, όπως το Μπέλφαστ και το Σαράγεβο, ο Grant διαπίστωσε ότι το Θέατρο Εικόνας βοηθά τους συμμετέχοντες να “κατανοήσουν” τις πολύπλοκες αστικές και ιστορικές εντάσεις. Αυτή η τεχνική είναι ιδιαίτερα πολύτιμη σε περιβάλλοντα όπου η λεκτική επικοινωνία περιορίζεται από τραύματα, γλωσσικά εμπόδια ή λογοκρισία. Ο ίδιος ο Boal έβλεπε το Θέατρο Εικόνας ως ένα ουσιαστικό σημείο εκκίνησης για τις κοινότητες να εκφράσουν αυτό που δεν μπορεί ακόμη να ειπωθεί (Boal, 2000; Fritz, 2011).

2.5.3 Αόρατο Θέατρο

Το Αόρατο Θέατρο είναι μια άλλη τεχνική του Boal, όπου μια σκηνοθετημένη σκηνή αναπαρίσταται σε δημόσιο χώρο χωρίς το κοινό να γνωρίζει ότι αυτό που παρακολουθεί είναι θέατρο. Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται για να προκαλέσει αυθόρμητο δημόσιο διάλογο σχετικά με πολιτικά ή κοινωνικά ζητήματα που συχνά παραμένουν απαρατήρητα (Boal, 2000). Η αόρατοτητα αφαιρεί το φράγμα μεταξύ ηθοποιού και θεατή, ενσωματώνοντας το θέατρο στην καθημερινή ζωή.

Ο Lovett (2021) αναλύει μία από τις πρώτες παραστάσεις του Αόρατου Θεάτρου του Boal σε ένα στρατιωτικοποιημένο περιβάλλον στην Αργεντινή, αποκαλύπτοντας πώς η τεχνική αυτή μπορεί να χειραγωγήσει ‘συναισθηματικές ατμόσφαιρες’ σε δημόσιους χώρους για να εκθέσει κρυφές δομές εξουσίας. Επιπλέον, ο Copernicus (2021) περιγράφει τη χρήση του Αόρατου Θεάτρου σε πανεπιστήμια και

επιστημονικά ιδρύματα για την έκθεση μικροεπιθετικών συμπεριφορών με βάση το φύλο. Αυτές οι μελέτες υπογραμμίζουν πώς το Αόρατο Θέατρο συνεχίζει να εξελίσσεται ως εργαλείο

Μεθοδολογία και Σενάρια Διδασκαλίας

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, το Θέατρο του Καταπιεσμένου του Augusto Boal αξιοποιείται ως παιδαγωγικό εργαλείο για την ενίσχυση της μετασχηματίζουσας μάθησης στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην παραδοχή ότι η καταπίεση και ο αποκλεισμός δεν αποτελούν αφηρημένες έννοιες, αλλά εκδηλώνονται μέσα από καθημερινές μικρο-πρακτικές, σχέσεις εξουσίας και επικοινωνιακές δυναμικές, οι οποίες μπορούν να αναπαρασταθούν, να αναλυθούν και να μετασχηματιστούν μέσα από θεατρική δράση.

Επιλογή θεματικών και έργων

Η επιλογή των θεμάτων βασίζεται σε κοινωνικές καταστάσεις με άμεση αναφορά στην εμπειρία των ενηλίκων εκπαιδευομένων:

- Εργασιακές σχέσεις και καταπίεση
- Μεταναστευτικές εμπειρίες
- Διακρίσεις και κοινωνική ανισότητα
- Καθημερινές κοινωνικές συγκρούσεις

Σενάρια Διδασκαλίας

Σενάριο 1: Διαχείριση Διαφορετικότητας στην Εκπαίδευση Ενηλίκων

Κεντρικό παράδειγμα εφαρμογής αποτελεί το πρώτο σενάριο διδασκαλίας, το οποίο εστιάζει στη διαχείριση της διαφορετικότητας στην εκπαίδευση ενηλίκων σε περιβάλλοντα σύγχρονης εξ αποστάσεως μάθησης (Zoom, Teams, Webex). Το ψηφιακό περιβάλλον αντιμετωπίζεται ως «ψηφιακή σκηνή», όπου αναπαράγονται πραγματικές εκπαιδευτικές αλληλεπιδράσεις, όπως διακοπές λόγου, υποτιμητικά σχόλια, ειρωνικές αντιδράσεις ή σιωπηρές μορφές αποκλεισμού. Παρότι οι αλληλεπιδράσεις αυτές λαμβάνουν χώρα μέσω οθονών, τα συναισθήματα που

προκαλούν —απόρριψη, αμηχανία, απαξίωση— είναι απολύτως υπαρκτά και επηρεάζουν ουσιαστικά τη μαθησιακή εμπειρία των ενηλίκων εκπαιδευομένων.

Η εκπαιδευτική διαδικασία ξεκινά με την παρουσίαση πραγματικών περιστατικών δυσκολίας, στα οποία οι συμμετέχοντες καλούνται να αναγνωρίσουν στιγμές κατά τις οποίες η φωνή τους δεν ακούστηκε ή η συμβολή τους υποτιμήθηκε λόγω κοινωνικού ή πολιτισμικού υπόβαθρου. Η αρχική αυτή συζήτηση, η οποία συχνά εκτυλίσσεται τόσο προφορικά όσο και μέσω του chat —ενός πιο ασφαλούς χώρου έκφρασης για πολλούς ενήλικες— λειτουργεί ως αφετηρία συνειδητοποίησης, σύμφωνα με την παιδαγωγική προσέγγιση του Freire (2005).

Στη συνέχεια παρουσιάζεται μια σύντομη θεατρική σκηνή, στην οποία ένας εκπαιδευόμενος δέχεται υποτιμητική συμπεριφορά λόγω της διαφορετικότητάς του, ενώ η ομάδα και ο εκπαιδευτής παραμένουν σιωπηλοί. Η σκηνή αυτή παίζεται χωρίς καμία παρέμβαση και λειτουργεί ως anti-model, κατά τον Boal, δηλαδή ως αναπαράσταση της καταπίεσης στην ακατέργαστη, ανεπίλυτη μορφή της. Ακολουθεί μια φάση παρατήρησης και αρχικού αναστοχασμού, κατά την οποία οι συμμετέχοντες καλούνται να εντοπίσουν πού και πώς εκδηλώνεται η καταπίεση, ποιοι δρουν ενεργά και ποιοι παραμένουν παθητικοί παρατηρητές.

Το επόμενο στάδιο, που αποτελεί και τον πυρήνα της μεθόδου, είναι η ενεργοποίηση των συμμετεχόντων ως spect-actors. Οι εκπαιδευόμενοι προσκαλούνται να διακόψουν τη σκηνή, να αντικαταστήσουν κάποιον από τους ρόλους (εκπαιδευόμενο, εκπαιδευτή ή παρατηρητή) και να πειραματιστούν με εναλλακτικές παρεμβάσεις. Οι παρεμβάσεις αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν ήρεμη αλλά σταθερή έκφραση συναισθημάτων, επαναδιατύπωση κανόνων σεβασμού, διαμεσολαβητικές κινήσεις ή συλλογική υποστήριξη του θιγόμενου προσώπου. Κάθε νέα εκδοχή της σκηνής δημιουργεί διαφορετική δυναμική και οδηγεί τους συμμετέχοντες σε βαθύτερη κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας.

Η διαδικασία αυτή συνδέεται άμεσα με τη θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης του Mezirow (2007), καθώς η αρχική σκηνή λειτουργεί ως αποπροσανατολιστικό δίλημμα που ωθεί τους εκπαιδευόμενους σε κριτικό αναστοχασμό και αναθεώρηση παραδοχών. Μέσα από τη θεατρική δράση, οι συμμετέχοντες δεν μαθαίνουν απλώς πώς να αντιδρούν στην καταπίεση, αλλά πώς να την αναγνωρίζουν, να την ονοματίζουν και τελικά να την μετασχηματίζουν συλλογικά.

Αναλυτικά το σενάριο έχει ως εξής:

Στόχος:

Αναγνώριση προκλήσεων και καταπίεσης λόγω διαφορετικού κοινωνικού ή πολιτισμικού υπόβαθρου, ανάπτυξη στρατηγικών επίλυσης και ενίσχυση κριτικής σκέψης και αυτοπεποίθησης.

Μορφή:

Εξ αποστάσεως μέσω Zoom/Teams/Webex, με χρήση chat, raise hand, breakout rooms.

Διάρκεια:

60–90 λεπτά

Διαδικασία:

1. Εισαγωγή (10 λεπτά):
  - Παρουσίαση προβληματικών καταστάσεων στη τάξη ενηλίκων.
  - Σύντομη συζήτηση για προσωπικές εμπειρίες συμμετεχόντων.
2. Παρουσίαση Σκηνής (15 λεπτά):
  - Σκηνή όπου ένας συμμετέχων αντιμετωπίζει υποτιμητική συμπεριφορά λόγω διαφορετικότητας.
  - Η σκηνή παίζεται αρχικά χωρίς παρέμβαση.
3. Παρεμβάσεις Spect-Actors (20–25 λεπτά):
  - Συμμετέχοντες αντικαθιστούν τον εκπαιδευόμενο ή τον εκπαιδευτή και πειραματίζονται με διαφορετικές αντιδράσεις.
  - Πρόταση στρατηγικών μέσω chat ή raise hand.
  - Παραδείγματα: ήρεμη έκφραση συναισθημάτων, συλλογική συζήτηση, αναζήτηση υποστήριξης.
4. Ανάλυση και Αναστοχασμός (15–20 λεπτά):
  - Αναστοχασμός για τα συναισθήματα και τις αποτελεσματικές στρατηγικές.
  - Σύνδεση με Mezirow (2007) και Freire (2005).

Σχόλια υλοποίησης:

- Breakout rooms για μικρές ομάδες.
- Καταγραφή σύντομων βίντεο για ανατροφοδότηση.
- Ο εκπαιδευτής συντονίζει και υποστηρίζει κριτική ανάλυση.

Αναμενόμενα Οφέλη:

- Κριτική συνείδηση για κοινωνική διαφοροποίηση.
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων διαχείρισης συγκρούσεων.
- Ενίσχυση συνεργασίας και συλλογικής μάθησης.

Σενάριο 2: Αντιμετώπιση ανισοτήτων ή αποκλεισμού στην κοινότητα.

Ανάλογη μεθοδολογική λογική ακολουθείται και στο δεύτερο σενάριο, το οποίο εστιάζει στην αντιμετώπιση ανισοτήτων και αποκλεισμού στην κοινότητα. Μέσα από την αναπαράσταση σκηνών κοινωνικού αποκλεισμού σε τοπικές ομάδες και τη συμμετοχική παρέμβαση των spect-actors, οι εκπαιδευόμενοι διερευνούν τρόπους ενίσχυσης της κοινωνικής συμμετοχής και της συμπερίληψης. Η διαδικασία αυτή ενισχύει την κριτική συνείδηση, την αυτοπεποίθηση και την αίσθηση συλλογικής ευθύνης, επιβεβαιώνοντας τον κοινωνικό και πολιτικό χαρακτήρα της μάθησης, όπως τον περιγράφει ο Freire.

Τα βήματα που ακολουθήθηκαν για την οργάνωση και εκτέλεσή του ήταν τα παρακάτω:

Στόχος:

Ενίσχυση κοινωνικής συμμετοχής ενηλίκων και ανάπτυξη στρατηγικών αντιμετώπισης ανισοτήτων ή αποκλεισμού στην κοινότητα.

Μορφή:

Εξ αποστάσεως μέσω Zoom/Teams/Webex, με χρήση breakout rooms, chat και ψηφοφοριών.

Διάρκεια:

60–90 λεπτά

Διαδικασία:

1. Εισαγωγή (10 λεπτά):
  - Παρουσίαση προβλημάτων κοινωνικού αποκλεισμού (π.χ. μετανάστες, ηλικιωμένοι, άτομα με αναπηρία).
  - Σύντομη συζήτηση για εμπειρίες συμμετεχόντων.
2. Παρουσίαση Σκηνής (15 λεπτά):
  - Σκηνή σε τοπική ομάδα/σύλλογο όπου ορισμένα μέλη δεν συμμετέχουν ενεργά λόγω προκαταλήψεων ή ανισοτήτων.
  - Η σκηνή παίζεται αρχικά χωρίς παρέμβαση.
3. Παρεμβάσεις Spect-Actors (20–25 λεπτά):
  - Συμμετέχοντες αντικαθιστούν μέλη της σκηνής και πειραματίζονται με στρατηγικές ενδυνάμωσης συμμετοχής.
  - Προτάσεις μέσω chat ή ψηφοφορίας για συλλογικές λύσεις.

- ο Παραδείγματα: δημιουργία φιλόξενου περιβάλλοντος, πρόσκληση σε όλους να μιλήσουν, συλλογικός προγραμματισμός δράσεων.
4. Ανάλυση και Αναστοχασμός (15–20 λεπτά):
- ο Συζήτηση για τα συναισθήματα των συμμετεχόντων και την αποτελεσματικότητα των στρατηγικών.
  - ο Σύνδεση με Freire (2005) και Mezirow (2007) για κριτική και μετασχηματίζουσα μάθηση.

Σχόλια υλοποίησης:

- Breakout rooms για μικρότερες ομάδες με διαφορετικές στρατηγικές.
- Χρήση ψηφοφορίας για αξιολόγηση των προτεινόμενων λύσεων.
- Ο εκπαιδευτής καθοδηγεί, συνδέει θεωρία και πρακτική και προάγει αναστοχασμό.

Αναμενόμενα Οφέλη:

- Ανάπτυξη δεξιοτήτων συνεργασίας και κοινωνικής ένταξης.
- Ενίσχυση κριτικής συνείδησης για ανισότητες στην κοινότητα.
- Ενεργός συμμετοχή και αυτοπεποίθηση των ενηλίκων εκπαιδευόμενων.

Σημείωση: Αξίζει να γίνει μία ιδιαίτερη αναφορά στο ρόλο του spect-actor. Δεν είναι απλώς θεατής (spectator) ούτε μόνο ηθοποιός (actor). Είναι ενεργός συμμετέχων στη θεατρική δράση: μπορεί να παρεμβαίνει στη σκηνή, να αλλάζει την πορεία των γεγονότων και να προτείνει λύσεις σε προβληματικές καταστάσεις. Ο ρόλος αυτός επιτρέπει στους συμμετέχοντες να πειραματιστούν με διαφορετικές στρατηγικές, να αναστοχαστούν πάνω σε κοινωνικά ζητήματα και να αναπτύξουν κριτική σκέψη και συλλογική δράση

Σενάριο 3: Αξιολόγηση στο πλαίσιο της Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση.

Διαδραστική Δραστηριότητα Αξιολόγησης: Θέατρο Φόρουμ Αναστοχασμός σχετικά με την πρώτη εργασία

Σκοπός: Μετατροπή της γραπτής αξιολόγησης σε μια εμπειρική μαθησιακή στιγμή. Βελτίωση της επικοινωνίας και του συνεργατικού αναστοχασμού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Πλατφόρμα: Webex (με αίθουσες διαλείμματος, chat, λευκό πίνακα)

Διαδικασία:

Βήμα 1 – Πλαίσιο (5–10 λεπτά)

- Ο συντονιστής εξηγεί: «Θα διερευνήσουμε πώς αισθανθήκατε την ανατροφοδότηση για την πρώτη σας εργασία, πώς επικοινωνούμε σχετικά με αυτήν και πώς οι συναντήσεις μπορούν να γίνουν πιο αποτελεσματικές».
- Τονίστε την ψυχολογική ασφάλεια: χωρίς κρίσεις, εστίαση στη μάθηση.

Βήμα 2 – Θέατρο Εικόνων: Ενσωμάτωση της ανατροφοδότησης της αξιολόγησης (10–15 λεπτά)

- Προτροπή: «Παγώστε σε μια εικόνα που δείχνει πώς αισθανθήκατε όταν λάβατε ανατροφοδότηση για την πρώτη σας εργασία».
- Χρησιμοποιήστε την προβολή γκαλερί για ομαδική παρατήρηση.
- Προαιρετική διαμόρφωση: οι συμμαθητές προτείνουν προσαρμογές για να αποκαλύψουν κρυμμένα συναισθήματα.

Ερωτήσεις αναστοχασμού:

- Ποια συναισθήματα είναι πιο συνηθισμένα;
- Υπάρχουν εκπλήξεις στον τρόπο με τον οποίο οι άλλοι αντιλήφθηκαν την ανατροφοδότηση;

Βήμα 3 – Θέατρο φόρουμ: Προβάρετε την επικοινωνία της ανατροφοδότησης (20–25 λεπτά)

- Σκηνή: Ο φοιτητής διαβάζει την ανατροφοδότηση, ο εκπαιδευτής την δίνει προφορικά, ο φοιτητής αντιδρά, οι άλλοι φοιτητές παρακολουθούν.
- Παρέμβαση θεατών-ηθοποιών: Οι φοιτητές μπορούν να πουν «Σταμάτα!», να παρέμβουν ως φοιτητές, δάσκαλοι ή συμφοιτητές για να:
  - Κάνουν διευκρινιστικές ερωτήσεις.
  - Δώσουν εποικοδομητική ανατροφοδότηση.
  - Διευκολύνουν μια πιο περιεκτική συζήτηση.

Ανασκόπηση:

- Ποιες στρατηγικές επικοινωνίας θεωρήθηκαν πιο αποτελεσματικές;
- Πώς μπορεί να δομηθεί η ανατροφοδότηση για να υποστηρίξει τη μάθηση;
- Ποιες προκλήσεις προκύπτουν σε ένα περιβάλλον εξ αποστάσεως;

Βήμα 4 – Κύκλοι ιστοριών σε μικρές ομάδες: Βέλτιστες πρακτικές στις συναντήσεις (15 λεπτά)

- Ομάδες 3-4 φοιτητών μοιράζονται:

◦ «Μια φορά που μια εξ αποστάσεως συνάντηση λειτούργησε πολύ καλά/άσχημα — γιατί;»

- Επιστροφή στην ολομέλεια: αναφορά των 2-3 κορυφαίων στρατηγικών για αποτελεσματικές συναντήσεις.

Βήμα 5 – Νομοθετικό θέατρο: Συν-δημιουργία κανόνων (15 λεπτά)

- Ερώτηση: «Ποιοι κανόνες ή πρακτικές πρέπει να καθοδηγούν τις συνεδρίες ανατροφοδότησης και τις συναντήσεις;»

- Συλλογή προτάσεων στο chat του Webex, στον πίνακα ή σε κοινόχρηστο έγγραφο.

- Χρήση ψηφοφορίας για την ιεράρχηση των κορυφαίων στρατηγικών.

Παραδείγματα που μπορούν να προτείνουν οι μαθητές:

- Δομημένη ημερήσια διάταξη.
- Χρονικά όρια για κάθε ομιλητή.
- Ανώνυμες επιλογές ανατροφοδότησης.
- Ενεργητική ακρόαση και γύροι διευκρινίσεων.

Βήμα 6 – Τελική αναστοχασμός (5–10 λεπτά)

- Γύρος ή chat: «Ένα πράγμα που θα κάνετε διαφορετικά την επόμενη φορά που θα δώσετε ή θα λάβετε ανατροφοδότηση σε ένα περιβάλλον εξ αποστάσεως μάθησης».

Αναμενόμενα Οφέλη:

- Οι φοιτητές βιώνουν την ανατροφοδότηση της αξιολόγησής τους συναισθηματικά και κοινωνικά, όχι μόνο γνωστικά.
- Αναπτύσσει δεξιότητες αποτελεσματικής επικοινωνίας και συνεργατικού αναστοχασμού στην εξ αποστάσεως μάθηση.
- Ενθαρρύνει την υιοθέτηση των κανόνων των συναντήσεων και των πρακτικών ομαδικής μάθησης.

Η χρήση του Φόρουμ και του Θεάτρου Εικόνων στη δεύτερη συνάντηση επιτρέπει στους φοιτητές να ενσωματώσουν και να εξασκήσουν εμπειρίες αξιολόγησης και επικοινωνίας σε ένα πλαίσιο εξ αποστάσεως μάθησης. Μέσα από αυτές τις θεατρικές ασκήσεις, οι συμμετέχοντες αντιμετωπίζουν ένα αποπροσανατολιστικό δίλημμα — τις συναισθηματικές και γνωστικές αντιδράσεις τους στην ανατροφοδότηση — το οποίο ευθυγραμμίζεται άμεσα με το πρώτο στάδιο της μετασχηματιστικής μάθησης του Mezirow. Αναλαμβάνοντας πολλαπλούς ρόλους (φοιτητής, εκπαιδευτής, συμφοιτητής) και πειραματιζόμενοι με εναλλακτικές αντιδράσεις, οι φοιτητές

εμπλέκονται σε κριτική αναστοχασμό σχετικά με τις παραδοχές για την ανατροφοδότηση, την εξουσία και την επικοινωνία, ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζουν τις κοινές προκλήσεις μεταξύ των συμφοιτητών τους.

Ταυτόχρονα, το Θέατρο του Καταπιεσμένου παρέχει το αισθητικό και συμμετοχικό πλαίσιο που καθιστά αυτόν τον αναστοχασμό απτό. Η πράξη της ερμηνείας, της παρατήρησης και της παρέμβασης σε σκηνές αντικατοπτρίζει την επαναληπτική διαδικασία αναστοχασμού και δράσης που είναι κεντρική στο μοντέλο του Mezirow. Οι φοιτητές δεν συζητούν απλώς αφηρημένα την ανατροφοδότηση και τις συναντήσεις, αλλά προβαίνουν σε πρόβες, διαπραγματεύονται και συνδημιουργούν λύσεις σε πραγματικό χρόνο. Αυτός ο συνδυασμός προάγει μια μετασχηματιστική μαθησιακή εμπειρία, όπου η αναστοχαστική διορατικότητα συνδέεται άμεσα με πρακτικές δεξιότητες που διευκολύνουν την αποτελεσματική διεξαγωγή εξ αποστάσεως συναντήσεων και την παροχή επικοινωνιακής αξιολόγησης.

Συνολικά, τα σενάρια αναδεικνύουν ότι η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να αποτελέσει χώρο ουσιαστικής παιδαγωγικής παρέμβασης και μετασχηματισμού, όταν αξιοποιεί μεθόδους που συνδυάζουν τη βιωματική δράση με τον κριτικό αναστοχασμό. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου λειτουργεί ως «πρόβα για την πραγματική ζωή», επιτρέποντας στους εκπαιδευόμενους να πειραματιστούν με νέες πρακτικές, να επανανοηματοδοτήσουν τις σχέσεις εξουσίας και να ενδυναμώσουν τη φωνή τους μέσα σε ψηφιακές μαθησιακές κοινότητες.

3.3 Ψηφιακά εργαλεία και προσαρμογές στην εξ αποστάσεως εφαρμογή

Η μεταφορά των θεατρικών τεχνικών στο ψηφιακό περιβάλλον απαιτεί δημιουργικές προσαρμογές, ώστε να διατηρείται η αίσθηση της άμεσης αλληλεπίδρασης και της συλλογικής συμμετοχής. Οι σύγχρονες πλατφόρμες τηλεδιάσκεψης (Zoom, MS Teams, Webex) παρέχουν χρήσιμες δυνατότητες, όπως τα breakout rooms για εργασία σε μικρές ομάδες, οι ψηφοφορίες (polls) για συλλογική λήψη αποφάσεων, αλλά και το chat ή τα reactions για αυθόρμητη έκφραση συναισθημάτων και ιδεών. Παράλληλα, εργαλεία συνεργατικής μάθησης όπως το Padlet, το Jamboard και το Miro μπορούν να αξιοποιηθούν για τη συν-δημιουργία «εικόνων», την απεικόνιση ιδεών ή την ανακατασκευή θεατρικών σκηνών σε ψηφιακό περιβάλλον. Με αυτόν τον τρόπο, οι συμμετέχοντες ξεπερνούν τον παθητικό ρόλο του θεατή και

εμπλέκονται ενεργά σε μια διαδικασία ψηφιακού «Θεάτρου-Φόρουμ», βιώνοντας τη μάθηση ως συλλογικό και μετασχηματιστικό γεγονός.

Συμπεράσματα

Η αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση ενηλίκων αναδεικνύεται σε καίριο παιδαγωγικό εργαλείο, καθώς συνδέει τη μάθηση με την εμπειρία ζωής, ενεργοποιεί την κριτική συνείδηση και ενισχύει τη συλλογική δράση. Το Θέατρο του Καταπιεσμένου του Boal, μέσα από τον ενεργό ρόλο του *spect-actor*, προσφέρει ένα δυναμικό πλαίσιο βιωματικής μάθησης που προάγει την αυτενέργεια, την ενσυναίσθηση και τον κοινωνικό μετασχηματισμό.

Η προσαρμογή της μεθόδου σε περιβάλλον εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αναδεικνύει νέες προοπτικές: τα ψηφιακά εργαλεία καθιστούν δυνατή τη συνεργατική και δημιουργική συμμετοχή, μειώνοντας τη συναλλακτική απόσταση και ενισχύοντας το αίσθημα κοινότητας. Συνεπώς, η τέχνη δεν λειτουργεί μόνο ως αισθητική εμπειρία αλλά και ως καταλύτης για τη διαμόρφωση μιας κριτικής, συμπεριληπτικής και μετασχηματιστικής μαθησιακής διαδικασίας.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Boal, A. (1979). *Theatre of the Oppressed*. London: Pluto Press.
- Boal, A. (2000). *Theatre of the oppressed* (C. A. McBride & M.-O. L. McBride, Trans.). Pluto Press. (Original work published 1974)
- Boal, A. (2002). *Games for actors and non-actors* (2nd ed.). Routledge.
- Bruner, J. (1966). *Toward a Theory of Instruction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Campbell, A. (2024). *The Theatre of the Oppressed in practice today: An introduction to the work and principles of Augusto Boal*. Performance Books.
- Copernicus.GC., (2021). Forum theatre & invisible theatre as tools for unveiling gender issues in STEM environments. *Global Conversations*, 4(1), 83–97. <https://doi.org/10.5194/gc-4-83-2021>
- Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.
- Eisner, E. W. (2002). *The Arts and the Creation of Mind*. New Haven: Yale University Press.
- Freire, P. (1970/2005). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
- Fritz, B. (2011). *InExActArt: The autopoietic theatre of Augusto Boal—A handbook of Theatre of the Oppressed practice* (T. Liersch, Trans.). ibidem-Verlag.
- Garrison, D. R., Anderson, T., & Archer, W. (1999). Critical inquiry in a text-based environment: Computer conferencing in higher education. *The Internet and Higher Education*, 2(2–3), 87–105. [https://doi.org/10.1016/S1096-7516\(00\)00016-6](https://doi.org/10.1016/S1096-7516(00)00016-6)
- Grant, D. (2017). Feeling for meaning: The making and understanding of Image Theatre. *Research in Drama Education: The Journal of Applied Theatre and Performance*, 22(2), 269–279. <https://doi.org/10.1080/13569783.2017.1286977>
- Kaptani, E., Ismail, S., Rifkin, F., & O’Neill, M. (2024). Forum theatre practice as lived activism: Performing intersectionality and resisting oppression. *Critical Social Policy*. <https://doi.org/10.1177/02610183231223950>
- Κασσωτάκης, Α., & Φλουρίης, Χ. (2006). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Κοκκος, Α. (2009). *Η αισθητική εμπειρία στη μάθηση ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Lovett, L. (2021). Invisible Theatre: Militarized space and the staging of affective atmospheres. *Ambiances*, (7). <https://doi.org/10.4000/ambiances.3965>
- Mezirow, J. (2007). *Transformative Learning: Theory to Practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Moore, M. & Kearsley, G. (2012). *Distance education: A systems view of online learning* (3rd ed.). Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Παπαστάμου, Σ., & Κόκκος, Α. (2017). *Creative writing with adult refugees: A transformative approach*. Αθήνα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Prentki, T., & Preston, S. (2009). *The Applied Theatre Reader*. London: Routledge.
- Φρυδάκη, Μ. (2003). *Η μάθηση ως διαδικασία διερεύνησης και ανακάλυψης*. Αθήνα: Gutenberg.

Όροι Έκδοσης, Πνευματικά Δικαιώματα και Ακαδημαϊκή Δεοντολογία

Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει τις εισηγήσεις που παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο των εργασιών του Συνεδρίου. Οι απόψεις που διατυπώνονται στα κείμενα είναι αποκλειστικά προσωπικές απόψεις των συγγραφέων και δεν εκφράζουν απαραίτητα τις θέσεις της Οργανωτικής ή της Επιστημονικής Επιτροπής.

Ευθύνη Συγγραφέων & Πνευματικά Δικαιώματα: Κάθε συγγραφέας φέρει την πλήρη και αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενο του κειμένου του. Οι συγγραφείς εγγυώνται ότι τα κείμενά τους αποτελούν προϊόν πρωτότυπης επιστημονικής εργασίας και ότι έχουν εξασφαλίσει όλες τις απαραίτητες γραπτές άδειες για τη χρήση υλικού (εικόνες, διαγράμματα, εκτενή αποσπάσματα κ.λπ.) που υπόκειται σε πνευματικά δικαιώματα τρίτων.

Χρήση Τεχνητής Νοημοσύνης (TN): Στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής ακεραιότητας, οι συγγραφείς δηλώνουν ότι η χρήση εργαλείων Παραγωγικής Τεχνητής Νοημοσύνης (GenAI), όπου αυτή πραγματοποιήθηκε, περιορίστηκε αποκλειστικά σε υποστηρικτικό επίπεδο (π.χ. γλωσσική επιμέλεια, οργάνωση δομής). Η τελική επιστημονική κρίση, η επαλήθευση των πηγών και η αυθεντικότητα των συμπερασμάτων παραμένουν αποκλειστική ευθύνη των φυσικών προσώπων-συγγραφέων.

Οι επιμελητές/τριες της έκδοσης και οι διοργανωτές του Συνεδρίου δεν φέρουν καμία ευθύνη για τυχόν παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων τρίτων ή για την επιστημονική ακρίβεια των στοιχείων που παρατίθενται από τους συγγραφείς.